

CONCEPTE GENERALE ALE COMUNICĂRII INTERCULTURALE - CULTURĂ ȘI LIMBĂ

FLORENTINA ALEXANDRU*

florentinaalexandru@yahoo.com

Abstract: *In the discussions on intercultural communication the question that always arises is about **the relation between communication/language and culture**. Starting from a description of different approaches and models of the concept of culture that have influenced and still influence the intercultural communication, and a description of the linguistic theories regarding the relation between language and culture, this article addresses the question of the importance that these both parts of the intercultural dialogue develop together. Special attention is given to the component parts of dialogical act: the intercultural language user and the social-psychological dimensions, which more or less make the cultural difference.*

Keywords: *intercultural communication, culture, language, cultural dimensions, foreign languages.*

1. Cultura între static și dinamic - de la „modelul sferei” la „primatul apei”.

De la paradigma primei modernizări și până la corecturile aduse acesteia de a doua modernizare, conceptul de cultură a cunoscut la rândul lui diferite modificări de interpretare: de la conceptul restrâns de cultură elitară, închisă, acceptată ca un dat al unei pătri sociale, specific primei modernizări, trecând printr-un concept lărgit, dar tot închis, în care cultura este asimilată unui spațiu, fie el geografic, lingvistic sau național, până la momentul dinamizării și al mobilității structurilor economice, politice și sociale (a doua modernizare/mijlocul anilor 1990), când cultura este percepută ca o rețea extinsă, deschisă, transnațională¹, și în care este evident „primatul apei” ca simbol al dinamicității și al procesualității.

---

* Lect. dr. - Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

¹ A se vedea în acest sens: Welsch, W. 1995, Drechsel 2000, Bolten, J. 2002, Rosinsky 2003.

Cultura este un **sistem comun de simboluri** care determină percepțiile, reprezentările și acțiunile comune. Ea reglează astfel relațiile membrilor unei culturi între ei și cu mediul în care trăiesc. Ea face posibilă integrarea indivizilor în sistem și adaptarea lor la alte sisteme culturale.

„Cultura nu trebuie înțeleasă ca o performanță realizată doar o singură dată din punct de vedere istoric sau ca un produs finit muzeal al unei epoci, ci trebuie înțeleasă ca un sistem dinamic, funcțional și mai ales capabil să se adapteze” (Loenhoff, 1992:139). Cultura este un *„sistem multinivolar cu legături flexibile”* (Bühl, 1987:61), normativ, autoreglativ și cumulativ, organizat după principiul *„subsidiarității”* (Bühl, 1987:61), care determină percepțiile, reprezentările și acțiunile colective. Dinamica sistemului, aflată în strânsă legătură cu transformări structurale puternice, cum ar fi modificările demografice, lărgirea piețelor economice, schimbările tehnologice și interacțiunile transnaționale, se explică printr-un *„principiu de macrostabilitate”,* bazată la rândul ei pe *„microvariabilitate”* (Bühl, 1987:71). Cultura este *„lupta dintre viața subiectivă care este permanent neobosită, însă limitată din punct de vedere temporal, și conținuturile acesteia care odată create sunt fixe, însă cu valabilitate temporală nelimitată”* (Simmel, 1923:120).

Pornind de la faptul că oamenii, respectiv colectivitățile umane, se diferențiază prin apartenența lor la o anumită cultură, iar aceste diferențe influențează interacțiunea indivizilor din spații sociolingvistice diferite, Loenhoff (1992) a delimitat trei dimensiuni ale culturii:

- **dimensiunea mentală**¹, reprezentată de fondul de cunoaștere comun unei colectivități umane și în care sunt incluse valorile, normele, reprezentările, ritualurile, mentalitățile specifice fiecărei culturi în parte;

- **dimensiunea materială**, reprezentată de artefacte ca obiectivare a culturii, un rol important revenindu-i aici limbii ca mijloc de comunicare;

- **dimensiunea funcțională**, reprezentată de acțiunile, modelele de interpretare și de comportament comune unei grupări umane, prin care cultura devine un *„sistem de orientare”* (Thomas, 1996), iar *„standardele culturale”* ca elemente diferențiatore între culturi *„sunt văzute de către majoritatea membrilor unei anumite culturi ca normale, firești, tipice și obligatorii”* (Thomas, 1993:381).

Un concept esențial în legătură cu această accepție tridimensională a culturii este *„lumea existențială”* (Lebenswelt) (Habermas, 1981), care

---

¹ În sensul antropologiei cognitive a lui Goodenough.

desemnează realitatea cotidiană, autoreproductivă a omului. Elementele constitutive ale acestei lumi existențiale sunt: cultura, societatea și persoana. Cultura este, după cum am arătat mai sus, fondul de cunoaștere comun, societatea este reprezentată de instanțele legitime care reglementează apartenența la grupurile sociale, asigurând astfel solidaritatea indivizilor, iar personalitatea înseamnă totalitatea competențelor care îl fac pe individ apt să vorbească și să acționeze într-o situație determinată, deci să participe la procese de comunicare/înțelegere, în care își afirmă propria identitate.

Cultura este în accepția lui Alexander Thomas un **sistem de orientare universal**, dar specific pentru o națiune, o societate, o organizație sau un grup. Aceste sisteme de orientare sunt alcătuite din simboluri specifice, transmise de la o generație la alta. Persoanele crescute și socializate într-o anumită cultură sunt influențate în perceperea, evaluarea și interpretarea lumii înconjurătoare, dar și în gândire și acțiune, în mod firesc, de sistemul de orientare al acelei culturi. La aceste sisteme persoanele apelează în momentul în care vor/trebuie să facă față unui mediu cultural străin. Necunoașterea sistemului de orientare străin conduce inevitabil la neînțelegeri și situații conflictuale, deoarece interacțiunii percep, interpretează și reacționează diferit. Cultura stabilește atât posibilitățile de a acționa cât și condițiile și limitele acțiunii.

David Schneider definește și el cultura ca un cumul de dimensiuni: **o dimensiune normativă (must)** și **o dimensiune constitutivă (be)**. Dimensiunea normativă este reprezentată de norme, reguli (regulative rules), convenții, modele de acțiune care reglează și reglementează acțiunea oamenilor în diferite situații. Normele variază în funcție de intențiile și caracteristicile interacțiunilor. Rezultatul pozitiv al comunicării implică o confirmare a identității culturale, dorința de a menține contactul, atingerea scopurilor. Dimensiunea constitutivă sau dimensiunea de semnificație se concentrează asupra *simbolurilor centrale* (core symbols), care în accepția autorului reprezintă caracteristicile diferențiatore între culturi: „Am denumit un grup de simboluri, iar semnificațiile lor o galaxie ... Dacă un grup de simboluri și semnificațiile lor pot dovedi că au anumite caracteristici prin care se diferențiază de alte grupuri, atunci crește probabilitatea să se constate că un sistem în întregime se deosebește de un alt sistem. Atunci se poate spune că un sistem cultural total este o posibilitate analitică ... Fiecare galaxie își are simbolul său central, esențial, cheie, principal, unificator, dominant sau rezumativ” (Schneider, 1976). Normele și semnificațiile stau sub cupola acestor simboluri centrale. Cu cât normele și semnificațiile sunt mai

diferite, cu atât gradul de interculturalitate al unei întâlniri este mai ridicat.

În accepția lui Geert Hofstede cultura este un **sistem de programe mentale**, pe care individul și le însușește de-a lungul vieții prin existența sa într-un mediu sociocultural determinat. Individul are însă libertatea de a devia de la aceste programe, reacționând în mod creativ sau destructiv la impulsurile mediului. El dispune prin urmare de un cumul de programe mentale a căror combinație personală formează personalitatea individului. Modul în care individul acționează în diferite situații este determinat de cultură. Conceptul de cultură este văzut în accepția sa largă, de la acțiunile elevate de îmbogățire și înfrumusețare spirituală până la cele cotidiene legate de funcțiile fundamentale ale organismului uman, de viața sentimentală, de relațiile și interacțiunile dintre indivizi. Cultura este deci „programarea colectivă a spiritului, prin care membrii unei grupări sau ai unei categorii de oameni se diferențiază între ei” (Hofstede, 1993:19).

Transformările în plan cultural atrag atenția asupra faptului că valorile „ca structură de profunzime a culturii” (Bühl, 1987:63), ca „nucleu al culturii” (Hofstede, 1991:23) au o flexibilitate și o dinamică relativ redusă. În cele mai multe cazuri, este vorba mai mult de o evidențiere a valorilor într-un anumit context socioeconomic. Cum sunt influențate transformările sociale și culturale de factorii politici și economici explică Kondratieff¹ în teoria undelor lungi (1926). Pornind de la această teorie ciclică pe termen mediu și de la teoria transformării culturale, propusă de Bühl, schimbarea tablei de valori în societatea modernă (trecerea de la valul patru la valul cinci) se explică printr-o destructurare și restructurare socială care presupune patru faze: ieșirea din conjunctura excepțională, recesiunea, depresia (criza) și următoarea ascensiune. La rândul lor, aceste faze se bazează pe patru mecanisme sociale: specializarea funcțională, narcisismul, subculturile și contraculturile, și pe patru forme de transformare culturală a întregii societăți: revoluția culturală, fundamentalismul, protestul și reforma.

În destructurarea și restructurarea socială, Bühl distinge trei faze: parcurgerea conjuncturii excepționale, recesiunea și depresia. Prima fază se caracterizează prin expansiunea eului, nevoia de autodeterminare și emancipare, atacul împotriva autorităților, desprinderea de sistem. A doua fază, dominată de recesiunea economică, aduce în prim plan

---

¹ Kondratieff, N. D., *Die langen Wellen der Konjunktur*. În: *Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik*, 1926, 56, 62-93.

terorismul și căutarea de noi eroi. Abia în a treia fază revine dorința de siguranță, liniște și echilibru, de reevaluare a propriei națiuni, în timp ce concurența internațională economică și politică va fi denunțată.

Ritmul de viață, perspectivarea temporală, organizarea acțiunilor în funcție de timp, punctualitatea sunt aspecte care variază fundamental de la o cultură la alta, pentru că timpul nu este perceput la fel pretutindeni. Există culturi care interpretează timpul ca un continuum, de la trecut, prin prezent, până în viitor (culturi monocrone)¹, caracteristică a culturilor individualiste, unde orarul și punctualitatea sunt esențiale pentru interacțiunea umană. La polul opus se situează culturile policrone, unde timpul este perceput circular, el fiind infinit, așa că nu poate fi încorsetat în programe și termene. Dacă în culturile monocrone primează transmiterea de informații, în culturile policrone esențial este mesajul afectiv.

Un rol important în dezvoltarea dialogului intercultural îl au de asemenea două elemente cu o impregnare culturală foarte accentuată. Este vorba, pe de o parte, de verbalizarea în procesul de comunicare, și, pe de altă parte, de timpul de desfășurare a interacțiunii. Cu privire la dihotomia a vorbi/a tăcea Hall diferențiază două tipuri de culturi: contexte tari (high-context) și contexte slabe (low-context)². Dacă în primul caz, înțelegerea se poate realiza doar prin transmiterea unui mesaj verbal, tăcerea fiind considerată ca nefirească, iar informația trebuie să aibă o formă lingvistică clară și precisă, nelăsându-se deschise posibilitățile de interpretare, și diminuându-se astfel înțelegerea greșită, în al doilea caz, low-context, semnificația este transmisă și prin elemente nonverbale (gestică, mimică, contact vizual) și chiar paraverbale (ritm, intonație, intensitate sonoră), ambiguitatea fiind definitorie în astfel de culturi.

Un fond cultural, transmis vertical, orizontal sau transversal³ în cadrul aceluiași grup uman sau între grupuri definite ca diferite din punct de vedere cultural, are în structură și o latură implicită prin care se realizează coeziunea indivizilor. Acest implicit cultural presupune „*un ansamblu de opinii și credințe care se vor a fi indiscutabile și care, atunci când sunt susținute de convingeri, au forța evidenței și virtutea absolutului*” (Zarate, 1986:19), el este acceptat de toți membrii grupului și este greu identificabil,

---

¹ Hall, E. T., *The Hidden Dimension*, New York, 1969, Doubleday.

² Hall, E. T., *Beyond Culture*, Garden City New York, 1976, Doubleday Anchor Books.

³ Vezi Berry, J. et al., *Cross-Cultural Psychology*, New York, 1992, Cambridge University Press.

deoarece el rezidă în obișnuințele cotidiene și în regulile nescrise ale existenței umane. Comunicarea interculturală are de suferit din cauza acestei părți mai puțin vizibile, și evident greu interpretabile a culturii.

În toate definițiile prezentate mai sus, imaginea culturii este cea de **sferă închisă**¹ sau de insulă autonomă care se suprapune pe un spațiu geografic bine delimitat și în care se vorbește aceeași limbă. Filosoful german postmodernist Wolfgang Welsch, în opoziție cu modelele omogenizante, sferice, al căror contact nu este decât o ciocnire continuă fără posibilitatea de întrepătrundere, propune **modelul hibridizării cu granițe fluide, permissive**. El definește cultura astfel: „*Culturile noastre nu mai au, de facto, de mult forma omogenității și a separării, ci sunt în mare parte caracterizate de amestecuri și infiltrări. Această nouă structură a culturilor o denumesc eu drept transculturală, deoarece depășește conceptul tradițional de cultură și străpunge în mod firesc granițele tradiționale ale culturii*” (Welsch, 1999:51). Imaginea transculturalității este susținută de o rețea de fire diverse care în interacțiune sunt țesute în mod diferit, deoarece după cum arăta Demorgan „*cumulul cultural odată interiorizat, trezește în noi multiple nevoi spirituale și deschide alte posibilități; cultura naște cultură*” (Demorgan apud Cucos, 2000:58), iar „*cultura nu evoluează decât prin contactele sale*” (Todorov, 1991), „*o cultură iese în evidență când este raportată la altele*” (Cucos, 1999:121).

2. Raportul dintre limbă și cultură în comunicarea interculturală

La Lisabona, în anul 2000, experții în educație din cadrul Consiliului Europei au definit competențele fundamentale, necesare în societatea modernă, bazată pe cunoaștere. Alături de *utilizarea informaticii în informare și comunicare, cultura tehnologică, cultura antreprenorială, competențele sociale interacționale, cunoașterea limbilor străine* este considerată o competență cheie în formarea omului contemporan. Consiliul Europei este pe deplin conștient de rolul esențial al competențelor lingvistice și interculturale, în dezvoltarea economică, politică și culturală a noii Europe. Cerințele, în acest sens, sunt evidente: fiecare cetățean european trebuie să cunoască încă două limbi străine pe lângă limba maternă, predarea limbilor străine trebuie să înceapă încă din perioada preșcolară iar limbile străine trebuie folosite cât mai mult în procesul de predare. De

---

¹ Imagine tradiționalistă, impusă încă din sec. al XIX-lea de Herder, în care cultura este un concept puternic unificator, legat de popor, separatist, caracterizat de omogenitate socială, fundamentare etnică și delimitare interculturală.

asemenea, cetățenii europeni trebuie să conștientizeze posibilitățile de evoluție personală și profesională, care li se deschid prin cunoașterea mai multor limbi străine.

În programul cadru de învățare și predare a limbilor străine, elaborat de Uniunea Europeană, unul din obiectivele stabilite este cel de formare a **vorbitorului intercultural**. În acest caz, nu este vorba doar de formarea capacității de utilizare corectă a limbii din punct de vedere gramatical, ci și de capacitatea de evaluare a sistemului valoric, reprezentat de fiecare limbă în parte, și de capacitatea de a prelucra neînțelegerile cauzate de diferențele culturale. În acest fel, în procesul de predare și învățare a limbilor străine are loc o deplasare a accentelor. Învățarea limbilor străine pentru un context multilingv înseamnă învățarea limbilor străine pentru o comunicare interculturală. Cu cât individul este mai puternic legat de propria limbă și, prin aceasta, de propria cultură și de modelele valorice, cognitive și acționale ale acesteia, cu atât îi vine mai greu să accepte o altă cultură și să privească diversitatea ca pe un fenomen normal. Predarea limbilor străine, prin profesorul de limbi străine, are funcția cheie de a forma la tineri receptivitatea multiculturală în gândire, îndepărtându-i de un etnocentrism periculos.

Obiectivul principal al procesului de predare și învățare a limbilor străine îl constituie comunicarea, adică posibilitatea individului de a înțelege și de a se exprima într-o limbă străină. Întrebarea care se pune de fiecare dată, când se aduce în discuție conceptul de *comunicare interculturală* se referă la **relația dintre comunicare și cultură**. Prin învățarea limbilor străine se cunosc culturi străine, iar prin cunoașterea culturilor străine limbile străine se pot învăța mai bine. Relația dintre limbă și realitate este însă mult mai complexă decât această afirmație. Pornind de la teoriile lui Sapir¹ și Whorf², se susține faptul că perceperea lumii este influențată de structurile lingvistice, în care există deja o imagine a realității. Cei doi lingviști considerau perceperea nemijlocită a realității drept iluzorie, deoarece „*lumea se prezintă într-un flux caleidoscopic de impresii care trebuie organizat de mințile noastre – și asta înseamnă, în mare măsură, de către sistemele lingvistice din mințile noastre*” (Whorf, 1956:213).

---

¹ Sapir, Edward, *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Berkeley, Los Angeles, 1968, University of California Press.

² Whorf, Benjamin, Lee, *Language, Thought & Reality*, Selected Writings of Benjamin Lee Whorf, Cambridge, Mass., 1956, The Massachusetts Institute of Technology Press.

Mergând în direcția propusă de Whorf, mulți teoreticieni din domeniul comunicării și mai ales al lingvisticii (a se vedea Hymes 1972, Stern 1983) sunt de părere că cele două domenii, cultura și comunicarea, nu pot fi separate. *„Dintr-un număr finit de experiențe de acte de vorbire și din interdependența lor cu caracteristici socioculturale (copiii) dezvoltă o teorie generală a vorbirii, corespunzătoare comunității lor; pe care ei o întrebuințează, ca și alte forme de cunoaștere culturală implicită (competență), în gestionarea și interpretarea vieții sociale ... Dintr-un punct de vedere comunicativ, opiniile legate de adecvare nu pot fi atribuite unor sfere diferite, cum ar fi cea lingvistică și cea culturală; cu siguranță cele două sfere se vor intersecta”* (Hymes, 1972:279, 286).

Această concepție, prin care se susține că perceperea lumii este determinată de limbă, a fost dezvoltată în continuare și chiar radicalizată. Pornind de la teoria lui de Saussure, conform căreia fiecare fonem poate fi determinat doar în propriul sistem, se afirmă, prin ceea ce este cunoscut în filosofie și în lingvistică sub numele de „*linguistic turn*”¹, că semnificația unei noțiuni nu poate fi determinată decât în interiorul sistemului lingvistic, ceea ce înseamnă că limba este realitatea ultimă de care dispunem, neputând ști ce este în afara ei. Cu alte cuvinte, obiectele iau naștere doar când vorbim despre ele, fiecare limbă producându-și propria sa realitate dintr-o materie brută.

Pe de altă parte, există numeroase voci critice, mai ales în legătură cu noțiunea de lingua franca, care combat relația dintre limbă și cultură, susținând posibilitatea de a ignora această interdependență în anumite situații de comunicare, mai ales, după cum precizează Widdowson, în cele pedagogice, deci de învățare a unei limbi străine. *„O limbă se va dezvolta, în mod evident, în așa fel încât să vină în întâmpinarea nevoilor conceptuale și de comunicare ale utilizatorilor ei, iar utilizatorii o vor exploata pentru a-și exprima propriile lor valori culturale. Dar cineva poate învăța și utiliza o limbă separat de afinitățile culturale trecute sau prezente. Nu există un semn de egalitate între limbă și cultură ... Limba și cultura nu trebuie luate la pachet. Cele două nu sunt legate definitiv între ele. Relația simbolică dintre ele nu este de neschimbat.”* (Widdowson, 1988:18)

Totuși, oamenii au reușit să învețe și continuă să învețe limbi străine, în principal datorită asemănarilor existente în diferitele sisteme lingvistice, care, în ultimă instanță, sunt puse în evidență doar prin interacțiunea dintre limbi. *„Ceea ce spunem despre lume, reflectă alegerile noastre conceptuale*

---

¹ Rorty, Richard, *Objectivity, Relativism, and Truth*, Cambridge, 1991, Cambridge University Press.

și interesele noastre, însă adevărul sau falsitatea ei nu sunt determinate, pur și simplu, de alegerile noastre conceptuale sau de interesele noastre” (1998:58), afirmă Hilary Putnam, criticând poziția relativistă în lingvistică¹.

3. Contactul intercultural

Ca urmare a mobilității fără precedent a oamenilor, contactul intercultural a devenit aproape un fapt obișnuit. Totuși, din cauza interpretării comportamentului interlocutorului străin, prin prisma modelului cultural propriu, a imposibilității, de multe ori, de a prevedea și de a interpreta un comportament, contactul intercultural provoacă în continuare teamă, nesiguranță, frustrare. Contactul este intercultural doar atunci când față în față se găsesc reprezentanți a cel puțin două culturi diferite. Diferențele se regăsesc în identitatea interactanților, care firesc nu au fost socializați în același context cultural. În acest caz nu cultura în sine interesează, ci cultura în expresia ei concretă, adică prin acele elemente care diferențiază sau apropie culturile. Contactul intercultural devine funcțional doar prin comunicare, iar comunicarea are loc prin intermediul limbilor străine. Contactul intercultural real înseamnă **experiență trăită direct, personal, individual**, deci **autenticitate**. *„Limba și cultura străină funcționează ca o oglindă, care dezvăluie trăsături și caracteristici neconștientizate ale interacțiunii în limba maternă și în cultura proprie.”* (Kaikkonen, 2001:85)

Contactul intercultural, gândit în termenii pedagogiei diversității socioculturale și ai pedagogiei de contact, este o **acțiune dialogică**, prin care interactanții pășesc într-un spațiu intermediar („*dia*” în greaca veche înseamnă „*între*”), unde ei intenționează să-și comunice gândurile și experiențele („*logos*” în greaca veche înseamnă „*ceva gândit*”). Acest spațiu intermediar, care în abordările teoretice a primit diferite denumiri – „*spațiu intermediar*”², „*al treilea loc între propriu și străin*”³, „*a treia poziție/al*

---

¹ A se vedea și Cunningham, Valentine, *In the reading goal: Postmodernity, Texts and History*, Oxford, 1994, Blackwell.

² Bolten, J., *Interkulturelle Wirtschaftskommunikation*. În: *Wirtschaftsdeutsch international*. 1/99. Heidrun Popp Verlag: Waldsteinberg, 1999, 9-26.

³ Kramersch, Claire, *Andere Worte – andere Werte*. În: L. Bredella (ed.): *Verstehen und Verständigung durch Sprachenlernen?* Bochum: Brockmeyer, 51-66; Müller-Hartmann, A. (1999): *Auf der Suche nach dem „dritten Ort“: Das Eigene und das Fremde im virtuellen Austausch über literarische Texte*. În: Bredella, L. / Delanoy, W. (ed.): *Interkultureller Fremdsprachenunterricht*. 1995, Tübingen: Gunter Narr, 160-182.

treilea spațiu”¹ „zonă tampon”² –, are aceeași semnificație: reunește elemente culturale și lingvistice din ambele contexte și eliberează forțe sinergice.

Prin contactul intercultural, în spațiul intermediar al dialogului, se produce o „contopire a orizonturilor”, în sensul lui Gadamer, fiecare actant obținând o nouă poziție, care o depășește pe cea cu care a intrat în comunicare, iar acceptarea noului este o „îmbogățire” a eului. Acest punct de intersecție a culturilor și a limbilor, oricum ar fi el denumit, atrage însă atenția și asupra faptului că relația dintre propriu și străin nu este o opoziție categorică, ci se bazează pe treceri, transgresări, transpoziții. Doar în felul acesta este posibilă schimbarea de perspective.

Perspectiva interculturală stabilește, de asemenea, prin definiție, că, în cazul unei întâlniri inter-culturale, nu este vorba despre indivizi în sine, ci despre interacțanți care reprezintă o anumită origine culturală, caracterizată de câteva elemente comune cum ar fi limba, istoria, concepția despre lume, religia. Aceste caracteristici marchează, în mod conștient sau inconștient, gândirea și comportamentul membrilor unui grup, ei putând fi astfel identificați, dar și diferențiați de alte grupuri.

Simbolurile centrale, care permit compararea culturilor prin diferențiere, variază în funcție de anumite dimensiuni. Un exemplu în acest sens este studiul lui Hofstede (1993), cu privire la dimensiunile unei culturi. Prin cercetările sale empirice, a ajuns la concluzia că cele patru dimensiuni socio-psihologice, comune tuturor culturilor supuse analizei – **distanța față de autoritate, individualism/colectivism, masculinitate/feminitate și toleranța față de ambiguitate** – fac în mai mare sau mai mică măsură diferența între culturi.

Dependența față de autoritate exprimă raportul dintre șef și subaltern într-o instituție³ sau organizație⁴, deci măsura în care se exercită inegalitatea puterii într-o cultură. Rădăcinile diferențelor privind comportamentul față de autoritate se regăsesc în familie, ea constituind modelul urmat în toate relațiile interumane pe tot parcursul vieții. Diferențele între culturile cu valori ridicate și culturile cu valori scăzute ale dependenței față de autoritate se prezintă astfel la nivelul valorilor pe care le susțin:

---

¹ Bachmann-Medick, D., *Andersheit in der Selbsterfahrung*. Frankfurter Rundschau 17.08.1999.

² Alexandru, F., *Aspekte der Kommunikation in internationalen Verhandlungsgesprächen*. Kongress der Germanisten. Sibiu, 2003, 26-29 mai.

³ Instituții în accepția autorului sunt: familia, școala și societatea.

⁴ Organizația înțeleasă ca loc de desfășurare a unei activități profesionale.

culturi cu valori ridicate ale dependenței față de autoritate	culturi cu valori scăzute ale dependenței față de autoritate
valori	valori
<ul style="list-style-type: none"> ▪ inegalitate ▪ dependență ▪ subordonare ▪ respect ▪ supunere ▪ ierarhie ▪ putere ▪ autoritate ▪ autocrație 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ egalitate ▪ independență ▪ libertate ▪ respect ▪ democrație ▪ pluralism ▪ inițiativă personală ▪ interdependență ▪ autodeterminare

Tabelul 1 : Valorile susținute în funcție de relația față de autoritate

Dimensiunea individualism/colectivism arată gradul în care indivizii sunt integrați în grupurile sociale. Diferența este dată fie de apartenența la un grup mare, puternic, închis, în care accentul este pus pe „noi” (culturi colectiviste), fie de apartenența la un grup relativ restrâns, permisiv în interior și în exterior, în care accentul este pus pe „eu” (culturi individualiste). Din acest punct de vedere, valorile potențate de aceste culturi sunt:

culturi colectiviste	culturi individualiste
valori	valori
<ul style="list-style-type: none"> ▪ noi ▪ apartenența la grup ▪ loialitate ▪ tradiție ▪ ambiguitate ▪ viața în grup ▪ relații ▪ dezordine ▪ predeterminare 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ eu ▪ libertate individuală ▪ independență ▪ inovație ▪ claritate ▪ viața privată ▪ sarcini ▪ planificare ▪ autodeterminare

Tabelul 2: Valorile susținute în funcție de individualismul/colectivismul unei societăți

Dimensiunea masculinitate/feminitate aduce în discuție natura comportamentului într-o cultură. Masculinitatea definește un comportament determinat, puternic, materialist, bazat pe recunoaștere și

provocare, feminitatea, dimpotrivă, se orientează spre sensibilitate, colaborare, siguranță, calitate. Valorile propagate în astfel de culturi sunt:

culturi feminine	culturi masculine
valori	valori
<ul style="list-style-type: none"> ▪ modestie ▪ sensibilitate ▪ sollicitudine ▪ solidaritate ▪ cooperare 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ fermitate ▪ recunoaștere ▪ ambiție ▪ competitivitate ▪ performanță

Tabelul 3: Valorile susținute în funcție de masculinitatea/feminitatea unei societăți

Situațiile noi, necunoscute, nefamiliare, constituie o permanentă amenințare, de aceea indivizii au nevoie de o anticipare, de o previziune pentru a-și diminua starea de anxietate și de incertitudine. Cea de-a patra dimensiune identificată de Hofstede și denumită „*diminuarea incertitudinii*” se referă tocmai la comportamentul dezvoltat de interacțanți în astfel de situații. Fundamentale în stăpânirea situației sunt transparența mesajului și claritatea interpretării. Un astfel de mediu social are în vedere următoarele valori:

culturi cu un grad ridicat de diminuare a incertitudinii	culturi cu un grad scăzut de diminuare a incertitudinii
valori	valori
<ul style="list-style-type: none"> ▪ teamă ▪ precizie ▪ obiectivitate ▪ conservatorism ▪ naționalism ▪ adevăr absolut 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ toleranță ▪ ambiguitate ▪ subiectivitate ▪ inovație ▪ regionalism ▪ relativism

Tabelul 4: Valorile susținute în funcție de gradul de diminuare a incertitudinii

Este important să se învețe cum se trăiește într-un context intercultural, cum se abordează viața cotidiană din perspectiva diferenței și a diversității culturale și lingvistice, în vederea dezvoltării capacității de a dialoga intercultural.

4. Considerații finale

Abordarea universalistă cu accente clare eurocentrice, consideră globalizarea ca o perspectivă supraordonatoare, lumea de pretutindeni fiind pusă în fața aceluiași probleme și provocări privind pacea, drepturile omului, mediul înconjurător, a căror rezolvare nu se poate face decât prin acțiune comună, fundamentată pe „forța universală a rațiunii și a limbii” (Klafki 1998). Individul își articulează propriul fond cultural și biografic și respectă fondurile culturale și biografice ale celor cu care intră în dialogul comun al societății globale. Comunicarea ideală se bazează pe o competență globală care reprezintă unitatea dintre „identificările globale, naționale și etnice” (Schweitzer, 1994:377), ca rezultat al internalizării valorilor și principiilor etice, universal valabile. De cealaltă parte, poziția relativismului cultural se articulează pe un „eurocentrism fără prejudecăți” (Nieke, 2000:96) prin relativizarea modelelor de orientare, gândire, interpretare, fapt ce poate conduce spre mai multă toleranță în raporturile cu contextele străine. Ambele viziuni au însă un punct comun, și anume cultura, de care sunt legate elemente diferențiatore de ordin etnic, național, religios și lingvistic.

În ceea ce privește relația dintre cultură și limbă, este foarte clar, că majoritatea teoriilor din domeniul lingvistic și al comunicării susțin că cele două nu ar trebui separate, „cele două sfere se intersectează” (Hymes 1972), cu atât mai mult în procesul didactic de predare/învățare a limbilor străine. Preocuparea cu dimensiunea culturală, implicată în învățarea limbilor străine, cunoaște însă accente diferite. Până în 1990 atenția s-a focalizat, ca urmare, în special, a influenței teoriei actelor de vorbire și a analizei discursului, pe aspectul sociolingvistic, în care predomină componenta lingvistică. Acest lucru a condus la o dezvoltare inegală a celor două componente. Pe de altă parte, legătura implicită dintre limbă și cultură, în viziunea ipotezei Sapir-Whorf, este combătută, considerându-se că, de exemplu limba engleză, ca limbă internațională/lingua franca poate fi învățată și fără coordonate culturale.

REFERINȚE

1. Beck, Ulrich / Giddens, A. / Lash, S., (1996), *Reflexive Modernisierung-Eine Kontroverse*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
2. Bühl, W., (1987), *Kulturwandel. Für eine dynamische Kulturosoziologie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

3. Cucuș, C., (2000), *Educația-Dimensiuni culturale și interculturale*, Iași, Polirom.
4. Habermas, J., (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt/Main: Suhrkamp.
5. Hofstede, G., (1986), *Cultural differences in teaching and learning*, În: *International Journal of Intercultural Relations*, 10, 3, 301-320.
6. Hofstede, G., (1993), *Interkulturelle Zusammenarbeit, Kulturen – Organisationen – Management*. Wiesbaden:Gabler.
7. Huntington, S.P., (1996), *Der Kampf der Kulturen, Die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert*. München – Wien.
8. Loenhoff, J., (1992), *Interkulturelle Verständigung: zum Problem grenzüberschreitender Kommunikation*, Opladen, Leske und Budrich.
9. Thomas, A., (1991), (coord.), *Kulturstandards in der internationalen Begegnung*, Saarbrücken.
10. Thomas, A., (1996), (coord.), *Psychologie interkulturellen Handelns*, Göttingen: Hogrefe.
11. Welsch, W., (1995), *Vernunft, Die zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
12. Welsch, W., (2000), *Transkulturalität – zwischen Globalisierung und Partikularisierung*. În: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 26, 327-351.